

Az elrontott kemenceház nyomában

SZÉP ÉS TANULSÁGOS KÖNYVET ÍRT HORVÁTH FERENC, A SZEGEDI MÚZEUM RÉGÉSZE NEMRÉG CSENGELÉRŐL. PÁLYAFUTÁSÁNAK KICSIKE DARABJÁT TÖLTÖTTE KI CSUPÁN A CSENGELEI ÁSATÁS, MÉGIS NAGY SIKERT HOZOTT A KÖTET: FÖLTEHETŐEN SIKERÜLT MEGTALÁLNI A TALÁN A FALUNAK IS NEVET ADÓ NÉHAI KUN VEZÉR SÍRJÁT. MAJDNEM HÚSZ ÉVIG KUTATTA VISZONT A GORZSAI HATÁRBAN A CUKORMAJOR HAJDANI LAKÓDOMBJÁT.

- Dolgozik bennünk az analógia: netán Gorzsa nevű vezért is talált?

- Erősen sántít a párhuzam, a név eredetileg nem embert jelent, első tagja földszanc kapuját, az egész pedig föltehetően vár, város vagy város lehetett.

- Van erre is adatunk?

- A 18-19. századi térképeken még így szerepel, és Bél Mátyás is látta még maradványait.

- Egészen közel van hozzánk a múltja. Mikor támadhatott a tűzvész?

- Sokkal-sokkal régebben, az időszámításunk előtti 4700 tájkán.

„Kemenceházat” tárt föl

- Az egész nagy ház minden helyiségében volt kemence, de mivel tűz áldozata lett az épület, agyagfala úgy átégett, mint a kemencéé.

- Kik lakhattak itt akkor?

- Nem tudjuk. Talán a görögök elődeinek az elődei. Vannak kutatók, akik már indoeurópai nyelvet beszélő népet sejtnek.

- Melyik régészeti korban járunk?

- Az új-kőkorban, amikor már csiszolták kőszerszámaikat. A rézkor határáig találtunk leleteket.

- Mennyit?

- Tömegtelenül sokat. Olyan lakódombot tessék elképzelni, amelynek minden rétegében más-más korok embere élt, és hagyta ott beszédes nyomaint.

- Egy-egy kőbaltát kézbe venni is gyönyörűség. Mennyi ideig készülhetett?

- Ezt se tudjuk, de a munkaidőjükből biztosan kiteltet. És öröklődött nemzedékről nemzedékre.

- Ebből a dombból egyetlen épületről beszélünk. Ha most tárná föl?

- Európa-hírű bemutatót csinálnánk belőle. Akkoriban is megfordult a fejében, de szó se lehetett róla.

- Régészek száján terjed, speciális rétegföltárásokat végeztek. Szinte hámozták a talajt.

- Még csak tanultam a szakmát, amikor hallottam Bóna István rétegenkénti munkálatairól. Elmentem hozzá ellesni. Az ásatás szó maga is jelzi, hogy a régészek meglehetősen durva módon, ásóval dolgoztak. Mert eredetileg úgy volt, hogy a szakképzetlen „szakember” kint ült a gödör partján, mondjuk ernyő alatt, lenn pedig dolgoztak a kubikosok. Tehát a szó szoros értelmében ásatott. Mi legföljebb spachtlival dolgoztunk, és ebbe már a régészt magát is bele kell értenünk. Hosszú évek alatt mindössze négy munkást sikerült megtanítanunk az aprólékos módszerre. Ezer négyzetméteres földterületről van szó, maga a ház 260 négyzetméter, és három méter mélységig követtük a rétegeket. Amikor Amerikába is eljutottam, éppen az itteni föltárás révén, azt hittem, ott is ilyen szisztematikus munkával dolgoznak. A nálunk kényszerből meghonosított autópályás föltárások foghatók leginkább az övékhez.

- Mocsarokról kiemelkedő dombon volt a telep.

- Körülbelül héthektárnyi területen. A víz adta a halat, rengeteg kagylóhéjat találtunk, tehát a kagylót is, a szárnyasokat is, de vadásztak is. Szarvas, őz, nyúl, vaddisznó, sőt őstulok csontjai is előkerültek. A tulokból háziastították a szarvasmarhát.

- Vannak párhuzamok?

- A vész-tó-mágori lelet korban ugyanez. A hatalmas katasztrófa, a tűzvész azonban, ha furcsán hangzik is, nyeresége a régészettnek. Itt minden megmaradt, ami a házban benne volt. Még a szövészek is.

- Bocsnát, azt fából csinálták, és a fa el szokott égni.

- Az elégett alkatrészek nyomait is, sőt a rostmaradványokat is megtaláltuk. A vetülfonalak megfeszítésére használt nehezekek azonban sorra lepotyogtak. Életem java, majdnem húsz évem van benne.

- Nagyon kellene az a könyv! Ugorjunk vissza egy szóra Csengeléhez.

- Alig jelent meg a könyv, kedves kollégám, Kürti Béla előhozta az egyetem régészeti raktárából egy másik kun vezér hajdan kiásott leleteit. Majsza határában tárt föl Banner János. Rangban talán nagyobb is lehetett, mint Csengele.

- Még kiderül, időnként elég raktárakban is „ásatni”?

- Ha Horváth Ferenc is száz-húsz évig él.

- Múlik ugyan az idő, de bízom benne, ez még meglesz.

Újabb húsz év

- A tudomány érdekében elrontották tehát a szenzációs számító kemenceházat. Gondolom, a szomszédok is akkor égettek le. Nem kéne azokat is föltárni?

- Újabb húsz év!

- Érdemes lenne?

- Mindenképpen. Akkor is, ha föltehetően ugyanazt találánk bennük.

- Akkor meg minek?

- A telep mindig több, mint egy ház. Bizonyos fölfogásokat megérősíthetnénk, másokat elvetethetnénk. És akkor már előjöhetne a DNS-vizsgálat is annak eldöntésére, milyen rokonsági kapcsolatokban élt a tiszai kultúra embere.

- Mocsarokról kiemelkedő dombon volt a telep.

- Körülbelül héthektárnyi területen. A víz adta a halat, rengeteg kagylóhéjat találtunk, tehát a kagylót is, a szárnyasokat is, de vadásztak is. Szarvas, őz, nyúl, vaddisznó, sőt őstulok csontjai is előkerültek. A tulokból háziastították a szarvasmarhát.

- Vannak párhuzamok?

- A vész-tó-mágori lelet korban ugyanez. A hatalmas katasztrófa, a tűzvész azonban, ha furcsán hangzik is, nyeresége a régészettnek. Itt minden megmaradt, ami a házban benne volt. Még a szövészek is.

- Bocsnát, azt fából csinálták, és a fa el szokott égni.

- Az elégett alkatrészek nyomait is, sőt a rostmaradványokat is megtaláltuk. A vetülfonalak megfeszítésére használt nehezekek azonban sorra lepotyogtak. Életem java, majdnem húsz évem van benne.

- Nagyon kellene az a könyv! Ugorjunk vissza egy szóra Csengeléhez.

- Alig jelent meg a könyv, kedves kollégám, Kürti Béla előhozta az egyetem régészeti raktárából egy másik kun vezér hajdan kiásott leleteit. Majsza határában tárt föl Banner János. Rangban talán nagyobb is lehetett, mint Csengele.

- Még kiderül, időnként elég raktárakban is „ásatni”?

- Ha Horváth Ferenc is száz-húsz évig él.

HORVÁTH DEZSÓ

A történelem egy marék oltóanyagban

Czina néni csodareceptje

■ Czina Mihályné évtizedeken át készítette az oltót, de eddig nem árulta el senkinek, hogyan és miből. (Fotó: Schmidt Andrea)

AMIKOR BECSÖNGETÜNK, MÉG NEM TUDJUK, NEKÜNK ELÁRULJA-E A KIENCVENNÉGY ÉVES CZINA NÉNI, AMIT EDDIG SENKI SEM TUDHATOTT MEG TŐLE. ÁLLUNK AZ EÖTVÖS UTCAI RÉGI POLGÁRHÁZ AJTÁJÁN. AZTÁN NEM AZ AJTÓ, HANEM AZ ABLAK NYÍLIK: APRÓ, FÜRGE KÉZ NYÚL FELÉNK, KULCSCSOMÓT CSÖRGET. TÉNYLEG NEM ZAVAROK? – KÉRDEZEM. – EGYÁLTALÁN NEM; MONDTAM, HOGY BÁRMIKOR JÖHET ÉN IDŐMILÍOMOS VAGYOK.

Az oltástúró makói specialitás, ez teszi olyan eredetivé, emlékeztetéssé a mi vidékünk túróslepenyét. Jó zsíros, tehát egészségtelen, viszont nagyon finom. Ma úgy készül, hogy beleteszik a tejbe a patikában vásárolt tablettát. Régebben azonban nem létezett Betacid, mégis készült túró. Az oltót, amely beindította a kívánt folyamatot, nem sokan tudták elkészíteni. A kísérletező hajlamúak többsége nem attól illétdött meg, hogy állítólag disznóbendő is kell bele, hanem attól, hogy a dolognak a jelek szerint köze van a teremtéshez, az alkotórészek között van maga az anyag is. Tehát csak akkor készíthető – vagy inkább: szaporítható –, ha van már belőle valamennyi. És egy marék oltóba beleképzeltető az egész történelem. A makói Czina Mihályné évtizedeken át készítette az oltót, de eddig nem mondta el senkinek, hogyan.

Szalonnával kenték be az iskola falát

Czina néninek nem csak a férje, édesapja is hentes volt. Kisgyermekként látta az utcájukban azt az elakadt autómobil, amelynek vezetője a sáros utat szidta. Később tudta csak meg, kit látott. Igen, bólint a múzeumigazgató a magnó fölött: Ferenc Ferdinánd 1912-ben járt Makón, s tényleg arra volt a szállása. Czina néni először nem szeretett iskolába járni. Barátnőjével, Marikával sétált, amikor egy idős férfi lépett közéjük, megsimította a fejüket. Nyilvánvalóan olvasott a gondolataikban, mert azt mondta, meg lehet oldani a problémát. Csak be kell kenni az iskola sarkát szalonnával, és másnap reggelre egy falat sem lesz belőle; megeszik a kutyák. A kislányok megörültek, hiszen szalonnát könnyen szerezhetek. Sajnos azt, amikor bekenték az épület sarkát, az iskolával szemben lévő boltból látta az egyik tanár is. Egyszer csak hívták őket, s amikor beléptek a tanáriba, ott ült az egész tantestület. Az igazgató úr kefefrizurát hordott, fura egy divat volt...

- A férjem 1925-ben nyitotta meg az üzletet a Kossuth utcai Hercz-házban, két héttel azelőtt, hogy összeházasodtunk. Én a piacon árultam, a többi hentessel együtt. Igen, akkor még túrós lepényt is árultak a piacon; éjjel sütötték, kosárban, letakarva hozták kora reggel, és még melegen elkelt az összes. Édes is volt a kosarakban, meg sós is. Sokan az édeset szerették inkább, de abból nem mindenkinek jutott... A férjemnél, a boltban sokan keresték az oltót, eleinte hiába. Mihály ugyan elment ahhoz a két beleshez, aki akkoriban ilyet árult Makón, de ők nem mondták meg, hogy csinálják. Az egyik ki is nevette a férjemet. De Kocsis bácsi azt mondta, hogy a receptet ugyan nem árulja el, de szívesen ellátja az üzletünket oltóval, s ez jó lesz neki is, nekünk is. Így lett, huszonnyolc kiló fért abba a hordóba, amit ő hozott tele tizenhárom éven át kététen, vagy havonta. Aztán egyszer elhívtott

bennünket magához. Azt mondta, most már nem csinálja tovább, nem bírja. Akkor odaadta a receptet, aminek nagyon örültem, mert persze mondanom sem kell, kísérletezgettünk mi titokban ott-hon, de sohasem sikerült. Néhány hetet élt még, azután meghalt.

A szózás közben elteltek az évek

A hentes egy idő után béllal is foglalkozott. A fiatalasszony, miután megérkezett a vágóhídról a szállítmány, tisztított, mosott egész nap, aztán közösen sóztak a férjével. Addig nem térhettek nyugovóra, míg az aznap adag beszóásával nem végeztek. Így nem sokat pihentek, de nem panaszkodhattak a jövedelemre. Közben valahogy évek, évtizedek teltek el.

- Amikor jöttem az oroszok, én egyedül voltam otthon a kisfiammal. A férjemet behívták katonának. Egy ismerősünk, aki már megjárta a frontot, érezte, mi lesz, azt mondta, jobb, ha átmegyünk hozzájuk. Amikor elvonultak az oroszok, visszamentünk a házba. A bútorokon kívül minden eltűnt; az iratokat sem találtam. A recept? Ó, az itt volt akkor már a fejemben – mondja Czina néni.

Aztán nem is kérdezem. Csak elképelem, ahogy a magyar hadifoglyokat szállító marhavagonból kirepül egy köre erősített levél. Később három makói asszony gyalogol falutól faluig, míg oda nem érnek a foglyotáborhoz, ahol a levél szerint a férjeiket őrzik. Néhány szó az egyetlen gyermekről, a fiúról, aki orvos lett, aztán felnőtt fejtel úgy döntött, szembenéz a halállal, 1977-ben. A férj, akit a fényképen, a régi ágy fölött még legényként láthatunk, virággal a hajtókáján, 1984-ben ment el. Aztán ott ül egy néni a piacon, ugyanolyan, mint a többi, túrórt árul. A magnó nyeli az emlékeket, halkán surrogva felveszi a csöndet is.

Ne látsszon a képen tőpörtyűnek

Végül megkérdezem ismét az oltót. El is szégyellem magam, mert bántó lehet ez a macacsság, de Czina néni nem haragszik. A frissen fejt, még meleg teje kell rakni; ha kihűlt a tej, meg kell kicsit melegíteni. Czina néni huszonöt litert is oltott egyszerre. Az oltóhoz a borjűgyomor volt a legjobb, de később ehhez lehetetlen volt hozzájutni, így a disznó bendője is megfelelt. Ezt ki kell tisztítani, de úgy, hogy „ami a gyomorhoz tartozik”, azt nem szabad eltávolítani. Össze kell darabolni, le kell darálni, kétszer is. Ebből egykilónyi kell, aztán egy kiló só, egy kiló a már kész oltóból, és tizenöt-húsz deka, oltással készült túró. Az, hogy pontosan mennyi, a többi összetevő minőségétől függ. Keverés közben sok minden kiderül. Tényleg ennyi az egész? Tényleg. Ez van leírva. Amikor kiérek az utcára, és visszaadom neki a kulcsot, halkán megkérdezi: - Mikor jön el hozzám legközelebb?

BAKOS ANDRÁS

■ Horváth Ferenc húsz évig kutatott a gorzsa határbán. (Fotó: Schmidt Andrea)